

Samenvatting

Inleiding

Met de komst van de Omgevingswet moeten alle Nederlandse gemeenten een omgevingsvisie gaan opstellen. In deze omgevingsvisie, die de structuurvisie vervangt, worden de strategische hoofdkeuzes van beleid voor de fysieke leefomgeving opgenomen, gericht op de langere termijn. De omgevingsvisie vormt geen blauwdruk voor de toekomst, maar bepaalt wel de koers. Met de ontwerp-omgevingsvisie stelt de gemeente Maashorst kaders voor toekomstige ontwikkelingen.

Beoordeling referentiesituatie

Dit omgevingseffectrapport (OER) is opgesteld om het omgevingsbelang mee te laten wegen bij de besluitvorming rondom de omgevingsvisie. Globaal gezien bestaat het OER uit drie hoofddelen:

1. de beoordeling van de referentiesituatie;
2. de beoordeling van twee geïntegreerde alternatieven;
3. de beoordeling van het voorkeursalternatief (de ontwerp-omgevingsvisie).

De eerste stap binnen het OER is het beoordelen van de referentiesituatie. Door het vaststellen van een referentiesituatie wordt het mogelijk om de impact van de in de omgevingsvisie te maken keuzes in perspectief te plaatsen. De beoordeling van de referentiesituatie, de alternatieven en de omgevingsvisie gebeurt aan de hand van een zorgvuldig samengesteld beoordelingskader, dat zijn oorsprong vindt in de gemeentelijke visie. Hieronder is per aspect van het beoordelingskader een korte beschrijving van de referentiesituatie weergegeven. Dit zijn de elf aspecten van het beoordelingskader:

Visie gemeente Maashorst	Aspect beoordelingskader
Een natuurlijke gemeente	Bodem en water
	Natuur en diversiteit
	Omgevingskwaliteit
	Energietransitie
	Klimaatadaptatie
Een sterke en vitale netwerkeconomie	Economische vitaliteit
	Mobiliteit en bereikbaarheid
Een leven lang gezond en prettig wonen	Waardering van de leefomgeving
	Diversiteit
	Inclusiviteit
	Verblijfsklimaat

Bij de uiteenzetting van de referentiesituatie is naar openbare bronnen en bestaand beleid gekeken.

Bodem en water

De bodem- en waterkwaliteit in de gemeente worden bedreigd door verschillende factoren, waaronder klimaatverandering en het intensieve gebruik van land. Hierdoor is de veerkracht van de bodem afgenomen. Het behoud van een gezonde bodem is echter essentieel voor de groei van gewassen en het welzijn van de natuur. Tijdens periodes van droogte of hevige regenval kunnen er tekorten of overschotten aan water ontstaan, wat een risico met zich meebrengt. Hoewel het natuurgebied De Maashorst over het algemeen goed water kan absorberen, is het tegelijkertijd erg gevoelig voor droogte.

Natuur en diversiteit

In de afgelopen decennia zijn er belangrijke vorderingen gemaakt op het gebied van natuurwetgeving, met als doel het bevorderen van de bloei van de natuur en het versterken van de biodiversiteit. De eerste resultaten van deze inspanningen zijn zichtbaar, ook in het gebied De Maashorst. Dankzij beheerplannen is het natuurgebied uitgebreid en zijn de natuurlijke waarden hersteld. Desondanks blijven natuurwaarden op nationaal niveau nog steeds onder druk staan. Bovendien neemt de biodiversiteit ook af in landbouw- en stedelijke gebieden.

Omgevingskwaliteit

De gemeente Maashorst heeft een diverse ruimtelijke kwaliteit, wat betreft de aspecten van de omgeving. In de loop der tijd zijn bestaande cultuurhistorische waarden aangetast en zijn er nieuwe waarden geïntroduceerd. De groei van de kern Uden, met name in de twintigste eeuw, en de daarmee gepaard gaande ontwikkeling van nieuwe infrastructuur hebben hun stempel op het landschap gedrukt. Hierdoor bestaan nieuwe structuren naast oudere bebouwingslinten en groene gebieden. Het is nu de vraag hoe de uitdagingen op het gebied van woningbouw en energietransitie hier een passende plek kunnen vinden en geïntegreerd kunnen worden.

Energietransitie

De Gemeente Maashorst is sterk gericht op het verduurzamen van haar warmte- en elektriciteitsbronnen. Ambities en doelstellingen zijn vastgesteld met behulp van een warmtevisie en deelname aan de regionale RES-opgave. Er zijn specifieke gebieden in de gemeente aangewezen voor wind- en zonne-energie, en er wordt onderzocht welke alternatieve warmtebronnen in plaats van gas kunnen worden gebruikt. Echter, het aandeel duurzame energie is momenteel nog laag en het energienet is nog niet klaar om de overgang naar duurzamere energievormen te ondersteunen. Het is nu cruciaal om concrete plannen te ontwikkelen, waaronder het implementeren van zonne-energie en het uitbreiden van het energienet, om de doelstellingen van de RES en andere initiatieven te kunnen bereiken.

Klimaatadaptatie

Maashorst is groen en gunstig voor klimaatadaptatie. Toch kunnen extreme klimaatscenario's overlast veroorzaken, zoals hitte, droogtestress en waterproblemen in het versteende centrum van Uden. De gemeente plant vergroening en waterbuffers om verdroging tegen te gaan. Uitvoering hangt af van de ernst van klimaatverandering op lange termijn.

Economische vitaliteit

Maashorst heeft veel ondernemers en een bloeiend MKB. De werkgelegenheid en het besteedbaar inkomen zijn gemiddeld goed. Toch is er weinig uitwisseling met andere gemeenten vanwege beperkte bereikbaarheid van werklocaties en een krappe woningmarkt. De gemeente maakt deel uit van een stabiele regionale economie, maar heeft beperkte mogelijkheden om zich te onderscheiden. Over het algemeen wordt de economische vitaliteit van de gemeente positief beoordeeld, maar het is onzeker of het interne netwerk sterk genoeg zal blijven in de toekomst.

Mobiliteit en bereikbaarheid

Maashorst mist een treinstation, waardoor de ov-bereikbaarheid van de gemeente beperkt is. De A50 is de belangrijkste verbindingsweg met omliggende grote steden. Verbetering van de busverbindingen met steden is een prioriteit, en recentelijk is er vooruitgang geboekt in het digitaliseren van het buitengebied met de introductie van glasvezelnetwerken.

Waardering van de leefomgeving

De sociale cohesie en waardering voor het buitengebied zijn hoog in Maashorst, wat bijdraagt aan de veiligheid in de gemeente. Voorzieningen zijn gevarieerd en voornamelijk te vinden in de kernen. Over het algemeen waarderen mensen in Maashorst hun leefomgeving. Met de fusie van de gemeenten Landerd en Uden is er een kans om de sociale samenhang tussen beide gemeenten te versterken en nieuwe voorzieningen te ontwikkelen.

Diversiteit

Maashorst ervaart een vergrijzende bevolking, net als veel andere plaatsen in Nederland. Deze vergrijzing resulteert in een grotere afhankelijkheid van het werkende deel van de bevolking en een toenemende zorgvraag. De culturele diversiteit is enigszins beperkt, maar de gemeente staat voor een groeiende uitdaging op het gebied van huisvesting voor (arbeids)migranten. Daarnaast heeft Maashorst een gemiddeld tot goede SES-WAO score, wat wijst op welvaart, hogere opleidingen en langdurige werkgelegenheid onder de inwoners.

Inclusiviteit

Maashorst doet het goed op het gebied van armoede, zelfredzaamheid en kwetsbaarheid in vergelijking met grote steden in Nederland. Toch is het belangrijk om de kleine groepen kwetsbaren niet uit het oog te verliezen, aangezien ze niet altijd vertegenwoordigd zijn in het gemiddelde. Eenzaamheid komt vooral voor in het anoniemere centrum van Uden, waar ook de meest kwetsbare groepen wonen.

Verblijfsklimaat

Maashorst heeft voldoende plancapaciteit voor de groeiende woningbehoefte. De gemeente werkt aan een nieuwe woonvisie en verwacht ondersteuning van de overheid vanwege de krapte op de woningmarkt. Geluidhinder rondom wegen en het vliegveld vraagt aandacht, terwijl geurhinder lokaal van aard is en kan worden aangepakt met de landbouwtransitie. Omgevingsveiligheid heeft over het algemeen geen hoge prioriteit in Maashorst.

Toekomstige situatie

De huidige staat van de leefomgeving in de gemeente Maashorst is in dit OER dus uiteengezet. Toekomstige ontwikkelingen zijn echter een stuk lastiger te duiden. Er bestaan onzekerheden over technologische vooruitgang, sociaaleconomische trends en ontwikkelingen op andere aspecten. Hierdoor bestaat er voor de verwachte ontwikkelingen een onzekerheidsmarge.

Beoordeling alternatieven

In dit OER zijn twee geïntegreerde alternatieven beoordeeld. De alternatieven zijn, vergelijkbaar met de omgevingsvisie, veelomvattende toekomstbeelden waarbinnen alle thema's een eigen invulling krijgen. De twee alternatieven vormen de uiterste keuzerichtingen van de omgevingsvisie. Door ze uiteen te zetten, zijn de 'hoeken van het speelveld' verkend. De twee integrale alternatieven dragen de titels 'Groei in Maashorst' en 'Groen in Maashorst'. Binnen ieder alternatief staat de invulling van zeven beleidsopgaven centraal. Dit zijn de twee alternatieven:

Groei in Maashorst

Maashorst groeit in verschillende opzichten, met uitbreiding van kernen ten koste van het landelijk gebied. De werkgelegenheid en bedrijventerreinen groeien ook. De gemeente richt zich op verbetering van de ontsluiting, waarbij de auto een belangrijke rol blijft spelen. De agrarische sector domineert het buitengebied, met technische maatregelen om brede agro-business te behouden. Andere functies hebben beperkte ruimte en moeten goed passen bij de agrarische bedrijvigheid. De recreatieve sector wordt versterkt.

Groen in Maashorst

Maashorst kampt met uitdagingen op het gebied van natuur, klimaat, energie en economie. De gemeente neemt hierin een leidende rol en focust op bodem, water en klimaatadaptatie. Woningbouw is gericht op inbreiding, met circulaire en natuurinclusieve bouw. Bedrijventerreinen worden getransformeerd en efficiënt gebruikt, zonder nieuwe uitgifte. Duurzame mobiliteit krijgt voorrang boven autoverkeer en het natuurbelang staat centraal bij recreatie. Waardecreatie richt zich op gezondheid, natuur en biodiversiteit, met een betere leefomgeving en balans tussen natuur, water en voedselproductie.

Beoordeling alternatieven

Het alternatief "Groen in Maashorst" wordt over het algemeen positiever beoordeeld op klassieke milieuthema's zoals bodem, water, natuur, biodiversiteit en klimaatadaptatie, evenals op het verblijfsklimaat. Daarentegen scoort het alternatief "Groei in Maashorst" beter op mobiliteit en economische vitaliteit, omdat er meer ruimte wordt gegeven aan autoverkeer, landbouw en andere bedrijvigheid. Kijkend naar de totaalbeoordeling aan de hand van de elf beoordelingsaspecten, heeft het alternatief "Groen in Maashorst" een positiever effect op de leefomgeving dan het alternatief "Groei in Maashorst".

Het is duidelijk dat de gemeente keuzes moet maken om tot een voorkeursalternatief te komen, aangezien sommige thema's elkaar tegenspreken. Het is op korte termijn niet haalbaar om zowel op klimaat- en milieuthema's als op mobiliteits- en economiethema's een zeer positieve score te behalen. Het benadrukken van het ene thema leidt automatisch tot belemmeringen op het andere thema.

Aanbevelingen

Om tegemoet te komen aan de complexiteit en de integraliteit van de opgaven, zijn naast de beleidsopties van de alternatieven ook enkele beleidsopties ter optimalisatie beoordeeld. Verder zijn er niet enkel conclusies geplaatst bij de alternatieven, maar ook bij de opgaven die centraal staan. Dat heeft tot deze (samenvatting van) aanbevelingen geleid:

- Geef voldoende aandacht aan niet-ruimtelijke aspecten van leven in Maashorst (People), zoals inclusiviteit, diversiteit en cohesie, om een integrale omgevingsvisie te creëren. Vanuit de gehanteerde benadering staan Planet en Prosperity centraal.
- Zorg voor een duidelijke positionering van de energietransitie in de omgevingsvisie en houd rekening met de ruimtelijke component van duurzame energieopwekking.
- Maak gebruik van een toetsingskader om verbetering van de watersituatie af te dwingen, bijvoorbeeld door verhardingsbeperkingen of beloningen voor wenselijke teelten.
- Kies voor een ambitieuze aanpak van natuurbehoud en biodiversiteit, waarbij zonering binnen het bestaande Natuurnetwerk Brabant wordt gecombineerd met het versterken van kwaliteiten in dorps/stedelijk gebied en agrarisch gebied.
- Werk samen met agrarische ondernemers, natuurorganisaties en andere partijen om een gezamenlijke transitie in de agrarische sector te bewerkstelligen.
- Formuleer duidelijke doelen per deelgebied om inspiratierichting te bieden aan ondernemers en ongewenste initiatieven te voorkomen.
- Kies voor een stedenbouwkundig uitgangspunt (inbreiden of uitbreiden) dat centraal staat, met ruimte voor nuance per kern.
- Zet in op kwalitatieve verbetering van bestaande bedrijventerreinen en werk aan een breed vestigingsklimaat, verduurzaming en ruimtelijke kwaliteit.
- Beperk uitbreiding van bedrijventerreinen en benut VAB-locaties voor kleinschalige bedrijvigheid.
- Richt je op de realisatie van een goede multimodale bereikbaarheid, waarbij een balans wordt gevonden tussen autobereikbaarheid, ruimte voor langzaam verkeer, versterking van het ov en fiets- en wandelnetwerk, en de komst van een BRT-hub.
- Maak een afweging tussen scheiding (zonering) en verweving voor recreatie, waarbij zonering meer geschikt is voor beschermde natuurgebieden en verweving buiten deze gebieden gunstiger is. Verken mogelijkheden voor slimme combinaties binnen de zone.

Beoordeling voorkeursalternatief

Het voorkeursalternatief

Het voorkeursalternatief voor de gemeente Maashorst is gebaseerd op vier thema's:

- bodem, water en natuur;
- transitie landelijk gebied;
- mobiliteitstransitie, voorzieningen en verstedelijking;
- vrijetijdsbesteding, recreatie en toerisme.

Het bodem- en watersysteem wordt leidend in alle ruimtelijke ontwikkelingen om klimaatverandering aan te pakken en landschapsdiversiteit te behouden en versterken. Natuurontwikkeling, vergroening van kernen en dorpscentra, en herstel van bodemkwaliteit zijn belangrijke ambities. De transitie van het landelijk gebied richt zich op duurzame verbeteringen in de agrarische sector, met gebiedsspecifieke doelstellingen en aandacht voor natuurinclusieve landbouw. In de mobiliteitstransitie ligt de focus op het verminderen van autogebruik, bevorderen van actieve vormen van vervoer en versterken van duurzame en vitale dorpskernen. Voor vrijetijdsbesteding, recreatie en toerisme streeft de gemeente naar een aantrekkelijke toeristische gemeente, met ontwikkeling van De Maashorst als het meest aantrekkelijke natuurgebied van de provincie. In de natuurkern staat natuurbehoud echter op één.

Beoordeling voorkeursalternatief

Waar vanuit de beleidsopties bij beide alternatieven één van de zijden van het beoordelingskader positief scoort, en de andere zijde juist negatief, laat het voorkeursalternatief een relatief evenwichtig beeld zien. Over het algemeen stuurt de omgevingsvisie op alle opgaven op een positieve ontwikkeling. Dat geldt ook voor alle beoordelingsaspecten van dit OER. Dat betekent dat de gemeente Maashorst met de omgevingsvisie een duidelijk toekomstperspectief met de gewenste ontwikkelingen schetst.

Tabel 0.1: Beoordeling van het voorkeuralternatief, afgezet tegen de twee integrale alternatieven

Thema's	Groei in Maashorst	Groen in Maashorst	Omgevingsvisie
De natuurlijke gemeente			
Bodem en water	-	+ / ++	+
Natuur en diversiteit	-	+ / ++	+
Omgevingskwaliteit	0 / -	0 / +	+
Energietransitie	0 / -	0 / +	0 / +
Klimaatadaptatie	-	+	+
Sterke en vitale netwerkeconomie			
Economische vitaliteit	+	-	0 / +
Mobiliteit en bereikbaarheid	+ / ++	0 / -	0 / +
Een leven lang prettig wonen			
Waardering van de leefomgeving	0	0 / +	+
Diversiteit	0	0	0 / +
Inclusiviteit	0	0	0 / +
Verblijfsklimaat	0	+	0 / +

Nadere uitwerking in omgevingsbeleid

De gemeente Maashorst heeft de mogelijkheid om naast de omgevingsvisie ook omgevingsprogramma's op te stellen. Deze programma's concretiseren de doelen en ambities uit de visie in specifieke acties, projecten en maatregelen. Ze zijn gericht op het realiseren van maatschappelijke opgaven zoals de energietransitie, duurzame mobiliteit en gebiedsontwikkeling. Het uitvoeren van de programma's gebeurt in samenwerking met verschillende actoren en partijen.

Het omgevingsplan wordt opgesteld op basis van de omgevingsvisie en bevat concrete regels en voorschriften voor het gebruik en de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving. Bij het opstellen van het omgevingsplan worden de beleidskeuzes en ambities uit de visie vertaald naar concrete voorschriften. Het omgevingsplan moet in lijn zijn met de omgevingsvisie en consistentie en samenhang vertonen.

Voor de monitoring van de beleidsambities uit de omgevingsvisie wordt voorgesteld om aan te sluiten bij de methode die het Rijk gebruikt voor het monitoren van de Nationale Omgevingsvisie. Hierbij wordt een oordeel geveld over de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving. De gemeente heeft aangegeven elke vier jaar (of eerder indien nodig) een nieuwe Leefomgevingsfoto (beoordeling van de referentiesituatie) met herijkte beoordelingen en trendfiguren op te stellen. Op basis van deze herijkte gegevens kan de koers opnieuw bekeken worden en kan eventueel herziening van de omgevingsvisie plaatsvinden.

Het tempo van de beleidscyclus is afhankelijk van de snelheid van de totstandkoming van vervolgplannen, ontwikkelingen en bestuurlijke visie. Toekomstige ontwikkelingen en wijzigingen op lokaal, provinciaal en nationaal niveau kunnen vragen om aanpassingen in de geformuleerde ambities. De gemeente Maashorst heeft zichzelf verplicht de omgevingsvisie te herzien indien nodig.

Wisselwerking tussen OER en omgevingsvisie

Gedurende de periode januari 2022 - juni 2023 vond er regelmatig interactie plaats tussen OER omgevingsvisie. Dit gebeurde op verschillende manieren. Allereerst kregen de auteurs van het OER een plek in het projectteam, waar ze wekelijks reflecteerden op de discussies en teksten van de omgevingsvisie vanuit het OER-perspectief. Daarnaast had het OER op verschillende momenten invloed op de besluitvorming in verschillende fasen. Enkele opvallende punten zijn:

- De totstandkoming van de leefomgevingsfoto heeft mede bepaald welke thema's een centrale rol spelen in de omgevingsvisie. Op basis van de leefomgevingsfoto werden de onderwerpen "natuur en

diversiteit", "klimaatadaptatie" en "bodem en water" benoemd als de meest urgente omgevingsaspecten. Deze thema's werden als eerste laag gepresenteerd en vormden de basis voor de daaropvolgende ambities.

- De beleidsopties uit de strategische impactbeoordeling dienden vaak als directe input voor het opstellen van het omgevingsbeleid. Een opvallend voorbeeld hiervan is de ambitie met betrekking tot de transitie in het landelijk gebied, waarbij de aanbevelingen uit het OER (gebiedsgericht differentiëren) één-op-één werden overgenomen.
- De toetsing van het voorkeursalternatief werd gebruikt om de eindconceptversie van de omgevingsvisie verder aan te scherpen.

Al met al heeft het OER-proces een significante invloed gehad op de ontwikkeling en inhoud van de ontwerp-Omgevingsvisie, zowel door de betrokkenheid van de OER-auteurs in het projectteam als door de directe impact op beleidskeuzes en de verdere verfijning van de visie.

Conclusie

Een kanttekening bij de beoordelingen is dat de omgevingsvisie en het OER zich voornamelijk op de Planet- en Prosperity-aspecten richten, terwijl de People-kant (licht) ondervertegenwoordigd is. Daarom wordt aanbevolen om in de verdere uitwerking van de omgevingsvisie aandacht te blijven besteden aan de verbinding tussen ambities in het sociaal domein en de fysieke leefomgeving.

Een noemenswaardig kenmerk van de gemeente Maashorst is de aanwezigheid van Vliegbasis Volkel, die negatieve effecten heeft op de leefomgeving, vooral door geluidsbelasting. De omgevingsvisie benadrukt dat volksgezondheid wordt betrokken bij woningbouw in de omgeving van de vliegbasis. Monitoring en handhaving van die ambitie is van belang voor de omgevingskwaliteit ter plaatse.

Over het algemeen schetst de omgevingsvisie een positieve en gebalanceerde toekomstvisie voor Maashorst en geeft het een vooruitblik op concretere programma's. Het is echter belangrijk om bij de verdere uitwerking van de visie een integrale benadering te gebruiken om het belang van de leefomgeving te waarborgen. Voor bepaalde uitdagingen is Maashorst verder afhankelijk van regionaal, provinciaal en nationaal beleid. Samenwerking met andere bestuurlijke niveaus en actoren zoals agrariërs en kennisinstellingen is daarbij belangrijk.